

<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9757c89a-6874-421d-9215-24cf5f290437/content> (дата звернення: 09.12.2025).

4. Васильєв С. В. Концепції правової глобалізації: виклики та перспективи. *Наукові записки. Серія : Право*. 2023. № 2. С. 45–59.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-6>

КОНЦЕПТУАЛЬНА ДЕМАРКАЦІЯ КАТЕГОРІЙ ЛЕГАЛЬНОСТІ ТА ЛЕГІТИМНОСТІ У ЮРИДИЧНОМУ ВИМІРІ

Новак Дмитро Євгенович

*аспірант кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Теоретико-правова наукова доктрина доволі часто звертається до таких категорій, як легітимність та легальність: легітимність права, легітимність влади, легальне рішення тощо. Попри міждисциплінарну природу цих понять (зокрема, легітимність, яка є частиною понятійного апарату багатьох наук, політології, філософії, соціології), категорії легальності та легітимності мають важливе значення для юридичної науки не лише у контексті позитивного права, а й у філософсько-правовій площині. Їх розрізнення встановлює методологічні основи для праворозуміння та теорії держави.

З'ясовуючи природу цих категорій, звернемося до праці О. Іванченко, у якій вона обґрунтовує, що “поняття легітимність, яке сьогодні активно використовують в юридичній науці, в основній своїй природі містить соціолого-політологічний характер і в співвідношенні з легальністю, як юридичним поняттям, формує певний юридично соціологічно політологічний образ законності”. Водночас така позиція може непрямо впливати із праць М. Вебера. Для нього легальність є лише одним із механізмів легітимації, а отже юридична легальність не вичерпує соціально-нормативну легітимність.

Вебер розрізняв типи легітимного панування, зокрема традиційний, харизматичний і легально-раціональний. Легально-раціональний тип спирається на формально-правові правила, процедури та компетенції, тобто на легальність як спосіб обґрунтування влади. В емпіричній реальності ці типи можуть поєднуватися, однак зазвичай один із них є домінантним у конкретній державно-владній системі. З цього випливає, що легальність не є обов'язковою передумовою легітимності.

Легітимність може досягатися й іншими способами, окрім як через дотримання законної процедури.

Водночас інший підхід пропонує Д. Бітем. Він розглядає легальність як необхідну, але недостатню умову легітимності. Для того, щоб влада або правопорядок були легітимними, замало лише формальної відповідності правилам. Потрібна також нормативна виправданість самих правил, тобто їх відповідність цінностям і принципам, а також визнання або згода з боку підвладних, виражена через практики підтримки й участі. У цьому контексті, говорить Бітем, демократична легітимність не зводиться до факту проведення виборів. Вона включає прозорість, підзвітність, інклюзивність участі та реальну можливість публічного контролю.

На нашу думку, принципова різниця між двома поняттями лежить у площині їхнього обсягу, оскільки обидва мають у корені законність як основну змістову категорію. Проте легальність обмежується формальною законністю, тобто необхідністю дотримання юридичних норм, що закріплені у позитивному праві, тоді як легітимність визначається дотриманням не лише формалізованих нормативних приписів, але й фундаментальних принципів права, таких як справедливість, верховенство права, рівність перед законом, повага до прав людини.

Легальність описує насамперед формально-юридичний вимір, тобто відповідність дій, рішень і процедур вимогам позитивного права (компетенції, процедури, форми). У цьому сенсі для визнання рішення легальним часто достатньо, щоб орган діяв у межах повноважень і за встановленою процедурою. При цьому зміст рішення може бути спірним із погляду принципу справедливості або інших фундаментальних юридичних принципів.

Легітимність, натомість, має ширший обсяг і оцінює не тільки формальну відповідність праву, але й нормативну виправданість та соціальне визнання правового порядку або владних рішень. Вона враховує фундаментальні принципи права, такі як верховенство права, справедливість, рівність, пропорційність, недискримінація, повага до гідності та прав людини, а також відповідність базовим стандартам правової держави. Тому рішення може бути легальним, але водночас нелегітимним, якщо воно істотно підриває ці принципи. У підсумку легальність фіксує формальну правомірність у межах чинних норм, тоді як легітимність додає вимір принципів і цінностей. Це дозволяє критично оцінити, чи є “законне” одночасно “належним” і “прийнятним” у правовій державі.

У прикладному вимірі апеляція до категорії легітимності часто більш виразна в системах англо-саксонського (common law) права. Це пов'язано з інституційними рисами такої правової сім'ї, відносно меншою кодифікацією та більшою роллю судового прецеденту,

ширшими межами суддівського тлумачення і розвитку права, а також значним обсягом дискреційних повноважень як судів, так і адміністрації. У таких умовах обґрунтування рішення нерідко виходить за рамки формальної відповідності статутному праву і спирається на загальні принципи, стандарти “розумності”, справедливості, належної правової процедури, пропорційності, добросовісності та інші критерії. Відповідно, легітимність у common law виступає практичним інструментом аргументації, який допомагає виправдати застосування або обмеження дискреції, узгодити прецеденти й забезпечити сприйняття рішення як належного. Водночас у континентальних системах, де домінує принцип законності й кодифіковане регулювання, у щоденному правозастосуванні частіше фокусується саме легальність. Дискурс легітимності активніше проявляється на рівні конституційного контролю, прав людини та оцінки відповідності рішень фундаментальним принципам правової держави.

Отже, легальність і легітимність слід розглядати як взаємопов’язані, але нетотожні категорії юридичної науки, що виконують різні пояснювальні функції. Легальність фіксує формальну правомірність рішень і дій у межах позитивного права та процедурної відповідності встановленим правилам, тоді як легітимність відображає ширший рівень виправданості й прийнятності влади та правопорядку, який охоплює нормативну оцінку змісту рішень крізь призму фундаментальних принципів права і стандартів правової держави. У прикладному вимірі різна роль суддівського тлумачення, прецеденту та дискреції у common law і континентальних системах зумовлює відмінності в домінуючих моделях аргументації, проте в обох правових традиціях розрізнення легальності та легітимності залишається методологічно необхідним для коректної оцінки як формальної законності, так і нормативної виправданості правових рішень.

Література:

1. Іванченко О. Легітимність права як вища законність. *Юридичний вісник*. 2022. № 6. С. 7–15. DOI: 10.32782/yuv.v6.2022.1.
2. Beetham D. Max Weber and the Legitimacy of the Modern State. *Analyse & Kritik*. 1991. Vol. 13. P. 34–45.
3. Вебер М. Господарство і суспільство / пер. з нім. М. Кушнір. Київ : Всесвіт, 2013. 1112 с.